

PROTEJAREA DREPTULUI LA VIAȚĂ – DREPT FUNDAMENTAL AL OMULUI - PRIN NORMELE PENALE

Lect.univ.dr. **Ruxandra Răducanu**
Universitatea din Craiova
Facultatea de Drept și Științe Administrative

Dreptul la viață reprezintă un drept fundamental al omului, care, prin importanța sa depășește sfera interesului personal, având relevanță pentru întreaga societate. De aceea, aceste drept fundamental capătă o dimensiune socială, garantarea sa fiind necesară prin tratatele și convențiile internaționale, dar și prin normele dreptului intern. Interesant de stabilit este momentul din care începe protecția dreptului la viață, aspect care atrage în diferitele legislații incriminarea sau nu a faptei de avort. De asemenea, prezintă importanță determinarea conținutului acestui drept, în sensul de a stabili dacă el include și dreptul de a muri al unei persoane.

Protejarea dreptului la viață prin normele interne și internaționale constituie un imperativ și, în același timp o necesitate, deoarece reprezintă un atribut fundamental al persoanei, a cărui ocrotire este strâns legată și determină ocrotirea celorlalte atribute ale persoanei: integritatea corporală, sănătatea, libertatea, etc. După cum s-a arătat¹ viața umană ca valoare socială apărată prin normele de drept se înfățișează nu numai ca un drept absolut al individului la viață, opozabil tuturor cetățenilor, dar și ca o valoare socială pe care dreptul obiectiv o ocrotește în interesul întregii societăți.

Ocrotirea dreptului la viață își găsește consacrară prin normele internaționale în primul rând, dar și prin normele interne, ale dreptului penal, având în vedere importanța pe care viața unei persoane o prezintă nu numai pentru ea, dar și pentru întreaga societate. Astfel, în articolul 3 al Declarației Universale a Drepturilor Omului se prevede că "orice ființă are dreptul la viață, la libertate și la securitatea sa". În articolul 6 din Pactul Internațional privitor la drepturile civile și Politice se precizează că: "Dreptul la viață este inerent persoanei umane. Acest drept trebuie ocrotit prin lege. Nimeni nu poate fi privat de viața sa în mod arbitrar".

Convenția Europeană a Drepturilor Omului² garantează dreptul la viață al oricărei persoane, dar reglementează, în același timp, și cazurile în care se poate aduce atingere acestuia. În articolul 1 se precizează că: "Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal în cazul în care infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege." Dispozițiile articolului 2 vin în completare arătând că "moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea acestui articol în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forță:

- a. pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale;
- b. pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute;

¹ T. Vasiliu, D. Pavel, G. Antoniu, D. Lucinescu, V. Papadopol, V. Rămureanu, *Codul penal comentat și adnotat*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1975, p. 68.

² Convenția a fost ratificată de România prin Legea nr. 30 din 18 mai 1994, publicată în Monitorul Oficial nr. 135 din 31 mai 1994.

c. pentru a reprimă, conform legii, tulburări violente sau o insurecție."

De asemenea, Convenția Europeană a Drepturilor Omului impune statelor obligația de a lua toate măsurile necesare pentru a asigura o protecție efectivă a dreptului la viață. S-a considerat³ că această obligație excede obligației primare a statelor de a dopta o legislație penală efectivă care să descurajeze comiterea de fapte ce pun în pericol viața unei persoane, legislație dublată de mecanismul care să asigure aplicarea sa, în scopul prevenirii, reprimării și sancționării încălcării prevederilor sale; această obligație include, în anumite circumstanțe, bine definite, o obligație pozitivă a autorităților de a lua preventiv măsuri practice pentru a proteja individul a cărui viață este amenințată de actele criminale ale altui individ.

De asemenea, Constituția României în articolul 22 alin. 1 menționează că "dreptul la viață, precum și dreptul la integritate fizică și psihică ale persoanei sunt garantate". În ceea ce privește situațiile în care este permisă producerea cu intenție a morții unei persoane, legislația noastră exclude cazul executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal, întrucât pedeapsa cu moartea a fost abrogată⁴, iar Constituția României în articolul 22 alin. 3 interzice pedeapsa cu moartea.

Codul penal în vigoare incriminează faptele care aduc atingere dreptului la viață în cadrul titlului II, capitolul I, secțiunea I intitulată "Omuciderea". Astfel, sunt considerate infracțiuni contra vieții următoarele fapte: omorul (articolul 174) cu variantele omorului calificat (articolul 175) și a omorului deosebit de grav (articolul 176), pruncuciderea (articolul 177), uciderea din culpă (articolul 178) și determinarea sau înlesnirea sinuciderii (articolul 179).

Pentru determinarea acestor fapte și încadrarea corectă din punct de vedere juridic a lor este necesar a se stabili momentul de la care este protejat dreptul la viață al unei persoane, dar și momentul din care încetează ocrotirea acestui drept, adică momentul morții persoanei.

Având în vedere faptul că în legislația română este incriminată doar fapta de provocare ilegală a avortului⁵, faptă prin care sunt ocrotite relațiile sociale referitoare la viața, sănătatea și integritatea corporală a femeii însărcinate, considerăm că dreptul la viață se bucură de protecție penală din momentul nașterii persoanei. Această concluzie este susținută și de situarea acestei infracțiuni după infracțiunile contra integrității corporale și sănătății persoanei și nu în cadrul infracțiunilor contra vieții. Un alt argument în acest sens ar fi adus de analiza conținutului constitutiv al infracțiunii de pruncucidere care incriminează ca o formă atenuată a omorului fapta mamei de a-și ucide copilul nou-născut *imediat după naștere*.

Momentul nașterii unei persoane reprezintă, așadar, momentul de la care fapta de suprimare a vieții se încadrează în infracțiunea de omor; până în acest moment, mama are dreptul de a renunța la viața fătului prin avort, fără ca această faptă să atragă consecințe penale. Acestea sunt totuși incidente în situația în care avortul nu se săvârșește în condițiile și împrejurările prevăzute de lege, caz în care încadrarea juridică a faptei este aceea de provocare ilegală a avortului.

De altfel, și Comisia Europeană a Drepturilor Omului a apreciat că termenul "orice persoană" folosit în textul Convenției nu poate fi aplicat unui copil care nu s-a născut. Prin prevederile Convenției nu este recunoscut și garantat fătului un drept la viață absolut, deoarece viața acestuia este intim legată de viața femeii care îl poartă și nu ar putea fi avută în vedere separat. Dacă s-ar considera că articolul 2 se aplică și fătului și că protecția acordată de acest articol ar trebui, în absența unor limitări exprese să fie considerată ca absolută, ar trebui să se deducă de aici că avortul este interzis,

³ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Osman c. Marii Britanii, hotărârea din 28 octombrie 1998, par. 115.

⁴ Prin Decretul-Lege nr. 1/1990

⁵ În conformitate cu prevederile articolului 185 din Codul penal constituie infracțiune de provocare ilegală a avortului "înteruperea cursului sarcinii, prin orice mijloace, săvârșită în vreuna din următoarele împrejurări:

- a) în afara instituțiilor medicale sau cabinetelor medicale autorizate în acest scop;
- b) de către o persoană care nu are calitatea de medic de specialitate;
- c) dacă vârsta sarcinii a depășit patrusprezece săptămâni."

chiar și atunci când sarcina ar pune în pericol viața mamei. Acest lucru ar însemna că viața fetei ar fi considerată ca fiind mai prețioasă decât viața mamei însărcinate⁶.

De altfel, Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu a oferit o soluționare clară a acestei problematice, încercând să evite un răspuns din care să rezulte dacă normele Convenției garantează un drept la avort sau dacă dreptul la viață garantat prin aceste norme este aplicabil și în cazul fetei. Într-o hotărâre recentă⁷ s-a decis că punctul de plecare al dreptului la viață ține de marja de apreciere a statelor, lăsând astfel legislațiilor naționale rolul de a stabili condițiile și limitele în care este permis dreptul la avort.

Momentul final în care încetează viața unei persoane este considerat momentul în care a încetat activitatea cerebrală⁸. Acesta este momentul care delimitează infracțiunea de omor de infracțiunea de profanare de cadavre.

Tot ca un atentat la viața unei persoane este considerată și infracțiunea de determinare sau înlesnire a sinuciderii. Această faptă reprezintă tot un omor și nu poate fi caracterizată ca o formă de participare la sinucidere, cum ar sugera calificarea dată prin normele penale, întrucât sinuciderea nu reprezintă o infracțiune. În această situație omorul nu se săvârșește în mod direct asupra victimei, ci activitatea făptuitorului constă în a ajuta sau a convinge victima să se sinucidă, ceea ce echivalează cu o intervenție a sa în sfera valorilor sociale protejate de lege, respectiv viața persoanei, aspect care nu poate să fie indiferent legii penale, nu poate scăpa de sub incidența acesteia⁹.

O justificare a incriminării acestei fapte este aceea că, din punct de vedere al vinovăției cu care este comisă, determinarea sau înlesnirea sinuciderii este săvârșită cu intenție, directă sau indirectă; de aceea, ar fi inechitabil ca o astfel de faptă să scape constrângerii penale, în vreme ce sunt pedepsite fapte care au ca rezultat moartea persoanei săvârșite din culpă. Este situația infracțiunii de ucidere din culpă, dar și a infracțiunii de loviri sau vătămări cauzatoare de moarte, faptă care are la bază o activitate intenționată de vătămare a integrității corporale urmată de rezultatul neintenționat al morții persoanei.

O altă problemă care decurge din necesitatea protecției dreptului la viață o constituie controversa legată de eutanasiere, având în vedere faptul că există țări în care eutanasierea nu este sancționată penal (de exemplu, Olanda) sau este nu numai permisă, dar chiar reglementată în mod amănunțit, beneficiind de asistență medicală (cum este cazul în Australia).

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a considerat însă că dreptul la viață nu poate fi privit prin prisma a două fațete: dreptul de a trăi și dreptul de a muri. Dispozițiile articolului 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu pot fi interpretate, fără a risca o distorsiune de limbaj, în sensul că ar conferi un drept diametral opus dreptului la viață, și anume, dreptul de a muri; ele nu pot crea un drept la autodeterminare potrivit căruia un individ ar putea să aleagă moartea, mai degrabă decât viața¹⁰. Așadar, nu este permisă producerea morții, cu acordul victimei, nici de către o altă persoană, nici beneficiind de sprijinul unei autorități publice.

După acțiunea sau inacțiunea persoanei care efectuează eutanasierea, aceasta poate fi clasificată în:

- eutanasiere activă se referă la situația în care o persoană este ajutată să moară de o terță persoană sau de o autoritate;
- eutanasiere pasivă se referă la împrejurarea în care o persoană refuză să mai primească hrană sau medicația necesară pentru prelungirea vieții.

⁶ Comisia Europeană a Drepturilor Omului, cauza nr. 8416/1979, X. c. mării Britanii, Decizia din 13 mai 1980.

⁷ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza nr. 53924/2000, Vo. c. Franței

⁸ O. Stoica, Drept penal. Parte specială, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1976, p. 65; V. Cioclei, Drept penal. Partea specială, Ed. Universul Juridic, București, 2007

⁹ V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, V. Roșca, Explicații teoretice ale Codului penal român, vol. III, Ed. Academiei, București, 1971, p. 112.

¹⁰ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza nr. 2346/2002, Pretty c. Marii Britanii, hotărârea din 29 aprilie 2002, par. 39.

Raportându-ne la legislația română, eutanasia activă se încadrează și se pliază pe prevederile care incriminează fapta de determinare sau înlesnire a sinuciderii, atrăgând astfel sancțiunea penală, pe când eutanasia pasivă reprezintă o modalitate de sinucidere. Totuși, în situația în care sprijinul acordat victimei în vederea suprimării vieții este absolut necesar și indispensabil pentru obținerea acestui rezultat și depășesc ajutorul dat victimei de a-și pune în executare hotărârea de suprimare a vieții, fapta subiectului activ se încadrează chiar ca omor.

Legea penală apără dreptul la viață ca valoare socială și nu dreptul la calitatea vieții, de aceea eutanasia nu-și găsește o justificare legală, indiferent de condițiile în care își duce viața o anumită persoană. Deși ajutorul dat unei persoane pentru a-și suprima viața se încadrează ca o faptă penală, considerăm că în această situație ar trebui avute în vedere ca circumstanțe atenuante acordul victimei, dar și motivele umanitare care au stat la baza acțiunii făptuitorului.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului lărgeste sfera protejării dreptului la viață, incluzând aici nu numai actele de natură a suprima viața unei persoane, dar, în situații excepționale, și actele de natură a aduce atingere integrității fizice a unei persoane, săvârșite în condiții care periclitează viața persoanei, chiar dacă nu a survenit decesul acesteia¹¹.

În concluzie, statul este cel care deține instrumentele prin care poate asigura protecție efectivă dreptului la viață, iar obligațiile sale includ nu numai adoptarea unei legislații în materie, dar și luarea măsurilor necesare pentru protejarea vieții.

BIBLIOGRAFIE

1. T. Vasiliu, D. Pavel, G. Antoniu, D. Lucinescu, V. Papadopol, V. Rămureanu, *Codul penal comentat și adnotat*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1975
2. V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, V. Roșca, *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. III, Ed. Academiei, București, 1971
3. O. Stoica, *Drept penal. Parte specială*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1976
4. V. Cioclei, *Drept penal. Parte specială*, Ed. Universul Juridic, București, 2007
5. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*
6. *Codul penal*
7. *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*

¹¹ A se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Osman c. Marii Britanii, hotărârea din 28 octombrie 1998; în același sens Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Yaşa c. Turciei, hotărârea din 2 septembrie 1998.